

Paucis abhinc annis, quum libros perlustrarem, qui Carlsruhae in Magni Ducis bibliotheca manu scripti extant, idque praecipue spectarem, ut, si quae illic essent scripta res medio aevo in Anglia gestas adumbrantia, ea cognoscerem: animum in se conuertit membrana Durlacensis seculo duodecimo conscripta, quae in catalogo numero 38. et titulo *Chronicorum Britannicorum* notata erat. Quem librum, ubi primum sub oculos uenit, statim intellexi, ex *Bedae* historia ecclesiastica et ex *Florentii Wigorniensis* „Chronico ex Chronicis“ excerpta continere. In eodem quum permulta inesse uiderem, quae ad Scotiae historiam pertinerent, hanc spem concepi, me Chronici scriptoris Scotici adhuc ignoti opus inuenisse. Quum uero domum redux ea, quae e libro Durlacensi raptim enotaueram, accuratius inspexissem, id quod uerum erat, animaduerti: iam anno M. DC. XCI. *Henricum Whartonium* maximam eius, qui in manibus erat, chronici partem, in primo tomo operis sui, quod sub titulo *Angliae Sacrae* in lucem edidit, typis excudendam curauisse, ita tamen, ut illud ipsum nomine Chronici *Coenobii Sanctae Crucis Edinburgensis* inscriberet. Quae de re in libri praefatione haec ille fere dicit: „Subieci monumenta quaedam antiqua, quae calculum seu sententiam a nobis superius positam confirmant. Primum in his locum tenet Chronicon breue, quod ad calcem historiae Hugonis Floriacensis manu perantiqua scriptum inueni in bibliotheca *Lambethana*. Prima eius pars se ad annum DCC. XXXIII. ex *Bedae* historia et epitome uerbatim desumpta est, additis duntaxat annorum nu-

¶

meris, qui apud Bedam plerumque desiderantur. Pars posterior, ab anno M. LXV. ad M. C. LXIII. de rebus Scotorum praesertim agit; ut Scotum quendam auctorem habuisse merito quis suspicetur. *Eundem Coenobii S. Crucis Edinburgensis monachum fuisse, indignant quae de isto Coenobio eiusque praepositis uberius narrantur.*“

Iam uero hunc Lambethanum codicem mutilum esse, eo apparet, quod sub anno M. C. LXIII. hisce uerbis: *Henricus, rex Angliae, pacatis transmarinis partibus,* ita desinit, ut sententia ad finem non perducatur. Attamen, huius rei ratione non habita, Societas illa litterata Edinburgensis, quae *Bannatyne Club* dicebatur, anno M. DCCC. XXVIII., quo tempore *Walterus Scottus* ipsi praeerat, operâ *Roberti Pitcairni* Lambethanum, adiecta ea parte, quam Whartonus omiserat, denuo publicauit, praefixo instrumento publico, quo monasterium S. Crucis (*Holyrood*) fundatum est, quod dubito num genuinum sit. *Pitcairnius* titulum libri a *Whartonio* excogitatum „Chronicon Coenobii Sanctae Crucis Edinburgensis“ retinuit, adiunctis his uerbis: „iterum *in lucem* editum;“ sed potius, ut uerum dicam, sub modio, ut est in libris sacris, posuit. Nam tantum abest, ut societatis illius, quam supra nominauimus, leges bonis litteris ueraeque eruditioni fuerint emolumento atque commodo, ut nonnisi tot librorum exempla typis excudi iusserit societas quot sibi adscriptos haberet socios. Anno autem M. DCCC. XXVIII. numerus nonagenarius non complebatur. Eidem legi arbitrariae et ipsae addictae sunt societates Roxburghensis et Maitlandiana, quo instituto nemo est quin uideat bibliomanorum quidem, quos uocant, incitari atque augeri cohortem, moram uero et impedimenta afferri iis, qui, in sodalitium earum non recepti, antiquitatis memoriam accuratius perscrutandam sibi proposuerint. Forte igitur, ut ita dicam, accidit, ut huius editionis inspiciendae copia mihi fieret in museo Britannico, cui exemplum eius ab

ipso *Pitcairnio* dono datum est. Postea uero mira quadam *Iacobi Y. Simpsonii*, medicinae professoris Edinburgensis celeberrimi, beneuolentia mihi quoque exemplum libri Pitcairniani obuenit. Quem quum accuratius inspicerem, cognoui, nihil aliud nisi codicis Lambethani ab *Henric. Petrieo* correctum apographum typis reddere. *Petrieus* autem, qui Monumenta historiae Britannicae indefesso per quinque lustra labore conguessit, sed priusquam ederentur, supremum diem obiit, codicem Lambethanum ita describit: „Liber Lambethanus, numero 440. signatus, qui Chronicon continet a Whartonio dictum Sanctae Crucis, forma est quaternaria minore; in folio secundo extant a XIII. seculi manu scripta haec uerba: *Liber Sanctae Mariae de Sancto Seruano, ex dono Wilhelmi, filii Dunecani, quondam personae ipsius ecclesiae.* Incipit autem Chronicon, cui uetus titulus inscriptus non est, in folio CXXII.; totum sec. XII. uidetur conscriptum, litterae tamen, quamquam eiusdem formae sunt, sub finem, ubi manuscriptum mutilum est, paulo latiores fiunt.“ Codex Durlacensis ipse quoque trans fretum ortus esse uidetur et cum Lambethano ad uerbum concinit, ut tamen, quae desiderantur in illo, in ipso integra legantur. Unde uero Durlacum translatus fuerit, an e coenobio aliquo monachorum Scotorum Germaniae, an ex Anglia eo tempore, quum monasteria deuastabantur, a profugis in continentem asportatus, ne augurari quidem licet. Id tantum constat, quae in paginis 47. et 48. nostrae editionis leguntur, ea diuerso tempore et a diuersis scriptoribus addita esse, quum primitiuus codex ab eadem manu seculi XII. exaratus sit.

Continet liber Durlacensis in primis XI. foliis, et in duodecimi pagina aduersa, chronicon nostrum a manu nitida et aequali, cuius specimen in tabula lapidi incisa proponimus, ita conscriptum, ut singulae paginae uicenorum senorum uersuum sint. Describuntur autem res

gestae usque ad annum M. C. LXXXIX. Itaque, quum XXVI. annorum enarratione superet codicem Lambethanum, operae pretium uisum est, hoc chronicon, quod ad Angliae et Scotiae historiam cognoscendam non parui momenti sit, denuo tractare et annotationibus instructum edere. Adiectum est in extrema folii duodecimi pagina aduersa id, quod in editionis nostrae p. 47. impressimus et in tabula delineauimus, de morte Alexandri III., Scotiae regis, a XIII. siue XIII. seculi manu annotatum.

Ad annum usque M. LXXI. librarius, singulorum res annorum ut maiore dispesceret interuallo, in nouo quoque anno describendo nouo uersu exorsus est, sequentia continua scriptura exarauit; per totum autem librum initiales singularum particularum litteras aut rubro aut uiridi colore depinxit.

Sequitur in folii XII. pagina auersa et parte folii XIII. paginae aduersae a librario XIII. siue XV. seculi ex maiore aliquo, ut uidetur, opere transscriptum, paruis litteris iisque difficilibus lectu, fragmentum de expeditionibus quibusdam a sodano anno M. CC. LXVI. susceptis; quod exscriptum habeo a *Willelmo Crecelio*, collega gymnasii Elberfeldani, amico multis nominibus mihi colendo, quique, qua est comitate, etiam Lambethani apographum cum Durlacensi codice contulit. Incipit fragmentum ita: „Anno Domini M. CC. LXVI. die Mercurii, secunda die mensis Iulii, Sodanus de Babilonia sedem suam posuit ante ciuitatem de Acon et tenuit ibi partem hostis sui per quindecim(?) dies, usque ad CC. M. uiros, cum armis et equitaturis, et CCCC. M. uiros peditum;“ cf. specimen scripturae quartum. Concluditur uerbis hisce: „et haec confusio Christianorum facta fuit fere per duas leugas extra ciuitatem de Acon.“

Hoc fragmentum in proxima pagina excipiunt a manu uel ipsa quoque XV. seculi uel proxime antecedentis litteris magnis iisdemque rudioribus exaratae

notationes illae rerum quarundam memorabiliorum in Scotia inde ab anno M. CC. XCVI. ad annum M. CCC. LV. gestarum, quas infra pp. 47. et 48. describendas curauimus.

Codicem, recentiore aetate, communi tegumento membranaceo cum aliis pluribus libris, quorum pars minoris formae est, conglutinauerunt.

In rebus et componendis et digerendis eandem fere huius chronici auctor, quam ceteri medi aevi *χορογράφου* monachi, legem sequitur, ut, priorum operibus ad uerbum in suum usum conuersis, quae ipsius tempore gesta sint paucis addat. Tali autem scriptori quid propositum fuerit officii, dilucide declarat *Geruasius Dorobernensis*, qui circa annum M. CC. floruit. „Chronicus enim, inquit, annos incarnationis Domini, annorumque menses computat et Kalendas, acta etiam regum et principum, quae in ipsis eueniunt, breuiter edocet, euentus etiam, portenta uel miracula commemorat“ cet. Idem Geruasius plurimum interesse dicit inter rerum scriptorem et chronicum, reprehendens quorundam chronicorum ambitionem, qui, quum rerum scriptores sese profiterentur, inani uerborum magnificentia res ipsas deprauarent. Haec igitur considerantes, si de nostri chronici auctore iudicium ferre conamur, dignus laude uidebitur, quum propter res diligenter et prudenter relatas, tum quod in priore operis parte usque ad annum DCC. XXXIII. *Bedae* historiam ecclesiasticam eiusdemque chronicon perite excerptis, intersertis singulis quibusdam rebus, quas unde desumserit non omnibus locis indagare potuimus. In horum numero sunt ea, quae sub anno XLV. de rebus a Sancto Martiale, episcopo Limouacensi, gestis memoriae prodit, quae apud Bedam non leguntur. Qua de re coniecturam facere licebit, inter hunc sanctum uirum et chronici monasterium aliquam intercessisse rationem. Constat autem in comitatu Scotiae, qui Angus nominatur,

cellas fuisse Burdigalenses, fortasse etiam Lemouicensis. Itaque iure aliquis concluderet, monachum Scotum, qui nostrum chronicon composuit, in cella a monasterio quodam Galliae meridionalis fundata uixisse et propter hanc ipsam causam traditionem istam de S. Martiale in opus suum recepisse. Iam si rationem habemus earum rerum, quas de Praemonstratensium monasterio Cupri, in comitatu Angus, condito eiusque primo refert abbatem (cf. praesertim pp. 41. et 43.), uix dubium esse potest, quin huius fuerit coenobii inquilinus, idque nescio an eum monasterio quodam Galliae meridionalis arctiore uinculo coniunctum fuisse suspicari liceat. Illud uero, quod Whartonus, qui hosce chronici locos non nouerat, contendit, in coenobio Sanctae Crucis Edinburgensis eum uitam degisse, certo argumento non nititur. Ceterum in armario Cuprensis coenobii historiam translationis Sancti *Cuthberti* fuisse asseruatam, inde iure colligitur, quod ipsa eius uerba transscribuntur p. 26 sq.

Opus lacuna laborat CCC. XXXI. annorum, scilicet ab anno DCC. XXXIII. ad annum M. LXV. Unde efficitur, auctorem uetustissimos chronicos, qui post Bedam scripserunt, ipsumque chronicon Saxonicum cognitum non habuisse. Ab anno M. LXV. quum alios chronicorum scriptores, tum uero chronicon Mailrosense sequitur, ita tamen, ut suum retineat iudicium.

Addo, auctorem XIII. siue exeuntis XII. seculi fuisse, inde apparere, quod in nominibus propriis scribendis, praesertim Nordanhymbrorum, haud raro, secundum seculi illius consuetudinem, litterarum aspirationem ad arbitrium modo seruauerit, modo omiserit, nusquam autem nordanhymbricis formis, quales sunt apud Bedam, accurate usus sit. Quod ex nominum priorum, quem submisimus, indice licet intelligere.